

Kiteen keskustan rakennetun kulttuuriympäristön täydennysinventointi 2020

Kiteen keskustan osayleiskaava

Päiväys
Tekijä
Projektinumero

16/08/2021
Minna Halonen ja Satu Onnela
YKK65412

Sisältö

1	Johdanto	3
1.1	Työn tausta ja aiemmat selvitykset	3
1.2	Aineisto ja menetelmät	6
2	Kiteen keskustaajaman kehitys	8
2.1	Kiteen kehitys 1900-luvulla	8
2.2	Karttatyöskentely	12
2.3	Ajallinen tarkastelu	13
2.4	Alueittainen tarkastelu	22
2.5	Taipale – Päätye	22
2.6	Maljakivi - Tervahauta	23
2.7	Kiteentien keskusraitti (Päätye)	24
3	Valitut kohteet (1-24)	38
3.1	Valintaperusteet	38
3.2	Arviointi	38
4	Lähteet	39
5	Liitteet	40

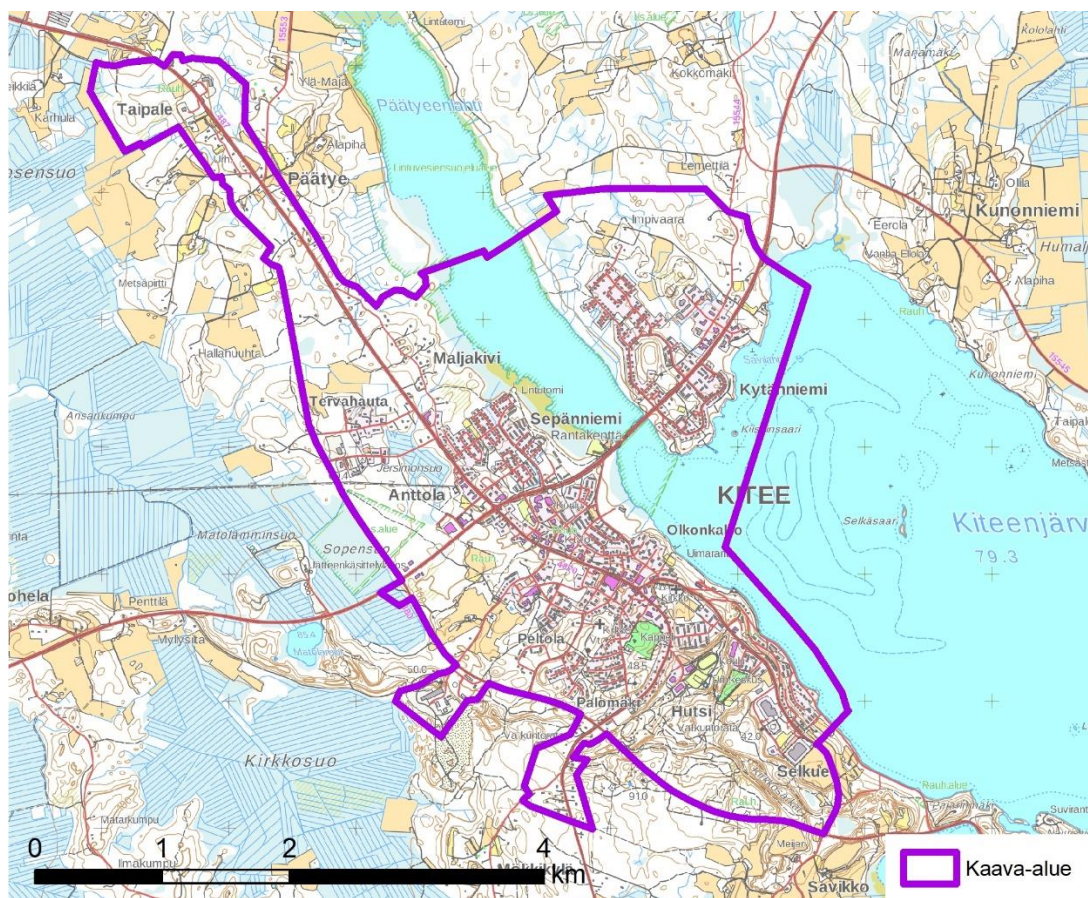
1 Johdanto

1.1 Työn tausta ja aiemmat selvitykset

Selvityksen tarkoitus

Inventointi tai muu selvitys kertoo alueellisesti rajatun ympäristön nykytilasta ja analysoi siihen johtanutta historiallista kehitystä. Inventointihanke toteutetaan erikseen sovittavien periaatteiden ja menetelmien mukaan resurssien ja aikataulujen puitteissa. Alue-, kohde- ja rakennustiedon perusteella arvioidaan niiden ominaispiirteiden kulttuurihistoriallinen merkitys.¹

Inventoinnin tietojen ja kaavan vuorovaikutuksen (nähtävilläolon yhteydessä saadut viralliset lausunnot, mielipiteet ja muistutukset) pohjalta kaupunki päättää, miten inventoinnin tulokset tulkitaan maankäytössä ja mahdollisissa suojelumerkinnöissä.

Kuva 1 Osayleiskaavan aluerajauksen mukainen rakennetun ympäristön selvitysalue.

Tämän työn tarkoituksena on ollut tunnistaa vuonna 2020 käynnistyneen Kiteen keskustan osayleiskaavatyön aluerajauksen sisältä mahdolliset aiemmin inventoimattomat rakennusperinnön kannalta arvokkaat kohteet.

Kaavaa varten inventoitavaksi on valittu 24 arvokkaimmaksi arvioitua kohdetta (ks. liitteet). Valinnoissa on korostettu sotien jälkeisen ajan rakentamista.

¹ Museovirasto, 2020

Tausta

Kiteen keskustan osayleiskaava-alueelle sijoittuu aiemmin inventoitujen kohteiden lisäksi kaikkiaan 1799 aiemmin inventoimatonta rakennusta vuosilta 1920-2019. Näistä rakennuksista osa kuuluu samaan pihapiiriin. Kaavatyön inventointikohteet on valittu tästä laajasta kokonaisuudesta, painottaen aiemmasta inventoinnista poiketen sotien jälkeistä modernia arkkitehtuuria.

Työn on tilannut Kiteen kaupunki.

Inventointityön kohteiden valintaa ohjaamaan on perustettu ohjausryhmä:

- Pekka Piiparinen / Pohjois-Karjalan ELY-keskus
- Mikko Westman / Pohjois-Karjalan museo
- Juha Kervinen / Kiteen kaupunki, kaavoitus
- Anita Tikka / Kiteen kaupunki, kaavoitus
- Jukka Nykänen / Pohjois-Karjalan maakuntaliitto
- Heikki Pirinen / Kitee-seura
- Henri Asikainen / Kiteen kaupunki, rakennusvalvonta

Ohjausryhmä kokoontui etäyhteydellä kahdesti kohteiden karsimisen aikana. Lisäksi ohjausryhmä on kommentoinut alustavaa inventointiraporttiluonnosta kirjallisesti syyskuussa 2020.

Pohjois-Karjalan maakuntaliitossa on samaan aikaan meneillään uusi vaihemaakuntakaavatyö, jossa huomio on rakennetussa kulttuuriperinnössä. Kohteiksi etsitään samalla tavoin sotien jälkeisiä kohteita, mutta painottaen niiden maakunnallista merkitystä.

Aiemmat selvitykset

Osayleiskaavan alueen rakennuskantaa on inventoitu viimeisimmäksi vuosina 2009, 2013, 2014, 2017. Lisäksi yksittäisiä kohteita on inventoitu asemakaavahankkeiden yhteydessä. Inventoiduista kohteista 15 kpl on ollut ennestään merkittynä kaavaan suojeltaviksi kohteiksi.

Kiteen keskustan osayleiskaava-alueen rakennetun kulttuuriympäristön kohteita on viimeisimmäksi käsitelty seuraavissa selvityksissä:

- Arvokasta Kiteellä - Kiteen kulttuuriympäristöohjelma (Marianne Rautiainen, 2003).
- Pohjois-Karjalan rakennusperintöinventointi maakuntakaavaa varten (2009)
- Pohjois-Karjalan maakuntaliitto (2014). Pohjois-Karjalan maakuntakaavan 3. vaihe, Maakuntakaavaselostuksen liite 1, Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt Pohjois-Karjalassa.
- Meijerinrannan inventointi osayleiskaavatyön yhteydessä (Mikko Pönkkä, 2017)

Osayleiskaava-alueelle sijoittuu yhteensä 70 inventoitua kohdetta. Inventoinneista on ollut tämän selvityksen taustatietoina käytettävissä vuosien 2003 ja 2009 selvitysten Access-tietokanta kuvineen ja kuvauksineen sekä Kiteen kaupungin² toimittamat päivitettyt osoitetiedot 65

² Kiteen kaupunki, 2020b

inventoidulle kohteelle. Lisäksi on saatu tietoja yksittäisistä asemakaavoissa suojelluista kohteista. Aiempien inventointien painotus on ollut ennen sotia rakennetuissa kohteissa.

Vuonna 2009 toteutetussa Keski-Karjalan, Pohjois-Karjalan rakennusinventoinnissa³ Kiteen kaikista inventoiduista kohteista 96 valittiin arvottamistyöryhmän arvioitavaksi. Näistä 18 arvotettiin maakunnallisesti arvokkaiksi, 27 seudullisesti ja 51 paikallisesti arvokkaiksi. Lisäksi kunnassa on 4 valtakunnallisesti merkittävää kulttuurihistoriallista ympäristöä. Yllä mainituista arvotetuista kohteista tälle rajatulle OYK- alueelle liittyvät seuraavat:

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY)

- Kiteen kirkko ja pappila

Valtakunnallisesti arvokkaat

- Kirkko (hautausmaa) **260-408-29-1**, Savikontie 5
 - kirkko suojeltu kirkkolailla
- Iso Pappila **260-408-29-66**, Papinpolku
- Kauppakulma eli ns. Funkkistalo, **260-423-73-1**, Kiteentie 2
 - suojeltu rakennussuojelulailla

Maakunnallisesti arvokkaat

- Pikku Pappila, Romola **260-423-19-44**, Kiteentie 15
- Vanha Osuusmeijeri alueineen **260-408-42-20**, Meijeritie 1
- Kästekonen, ent. Marttila (Vältilmäen koulu) **260-423-1-63**, Ilmarisentie 5
- Invala, Matkahuollon kahvila **260-408-42-15**, Leipurintie 2-4
- Paloasema (Palopuisto) **260-408-42-13**, Kappelintie 1
- Koti-Ilmola, vanha kunnantalo **260-408-41-36**, Savikontie 15
- Tohtorila, Tikan pihapiiri **260-423-3-41**, Arppentie 2
- Rantalan koulu **260-423-12-9**, Koulutie 3 F ja Opintie 7

Seudullisesti arvokkaat kohteet

- Kiteen evankelinen kansanopisto, Pokemäki **260-423-14-39**, Opistontie 7
- Toroppala, **260-423-7-47**, Arppentie 5

Paikallisesti arvokkaat kohteet

- Veikkola (Matkakoti Karjala), **260-408-33-33**, Keisarinkuja 9
- Koti-Ilmola, Vanhainkodin johtajan asunto, **260-408-41-36**, Pajarintie 1
- Lainajyvämakasiini, Kotiseutumuseo, **260-423-19-44**, Kiteentie 23
- Lepola, entinen postitalo, **260-423-9-3**, Kiteentie 47
- Kytänniemi I, **260-423-16-48**, Äestäjäntie 10
- Peltola, **260-423-14-40**, Kauppatie 5
- Kotikumpu, **260-408-38-1**, Keisarinkuja 78
- Kiteen meijeri, **260-408-42-17**, Meijeritie 1

³ Pohjois-Karjalan maakuntaliitto et al. 2009:12

1.2 Aineisto ja menetelmät

Työvaiheet

Selvitystyö jakautui kahteen osaan. Vaiheessa I tehtävänä on ollut taustoittaa Kiteen keskustan osayleiskaava-alueen nykyisen rakennuskannan kokonaistila rakennetun kulttuuriympäristön selvityksessä inventoitavien kohteiden valinnan pohjaksi. Työ käsitti kartta-analyysia sekä alueen valokuvauksen kenttätöinä. Selvityksessä on kuvattu tekstimuodossa myös osayleiskaava-alueen kaupunginosien alueellisia ominaispiirteitä. Ensimmäisessä karsintavaiheessa on ollut tarkoitus saada karsittua tästä joukosta rakennukset, joiden osalta ei ole tällä erää olleenkaan tarvetta tarkastella rakennetun kulttuuriympäristön arvoja. Karsinnassa on käytetty silmämääräistä arviointia ja rakennusperintölain mukaista kriteeristöä. Työvaihe I on toteutettu touko-kesäkuun 2020 aikana. Maastotyöt ja taustakartoituksen on laatinut Minna Halonen Sitowise Oy. Kartta-analyysit on laatinut Pia Niemi. Raporttia on työstänyt Satu Onnela ja aineistoa kerännyt Kaisu Tervo.

Kohteiden karsinta on lähtenyt liikkeelle muodostamalla alueellista tietoa selvitysalueen rakennushistoriallisista, historiallisista ja maisemahistoriallisista erityispiirteistä. Tätä on tehty pitkälti olemassa olevien rakennusten tietoihin perustuvien paikkatietoanalyysien. Kartalle koostettuja tietoja on verrattu maastokäynniltä silmämääräisellä tarkastelulla saatuihin selvitysalueen yleiskuvaan ja rakennuskannan kokonaistilaan.

Vaiheessa II kulttuuriympäristöselvitykseen valitut rakennuskohteet on valokuvattu tarkemmin ja kohteiden inventointitiedot kirjattu ja päivitetty. Vaiheen II kenttätöitä on tehty elokuussa ja marraskuussa 2020.

Aineisto ja menetelmät

Aineistona on käytetty kaupungin kaavoituksesta saatuja sähköisiä aineistoja. Lisäksi on hyödynnetty internetin tietokannoissa, kuten kulttuuriympäristön palveluikkunassa (kyppi.fi), maanmittauslaitoksen aineistoissa ja kansallisarkiston digitaaliaineistossa (<http://digi.narc.fi/>) saatavilla olevia aineistoja (kartat, ilmakuvat). Paikallistietoa ja valokuvia on löytynyt myös Kitee-Seuran Kiteentietä käsittelevältä nettisivulta⁴. Kunta on toimittanut inventointiin valittuja koskevia muutoslupatietoja sekä julkisivukuvia. Lisäksi aineistona on käytetty kahta paikallishistoriasta kertovaa teosta (Kauppinen 2017 ja Ropponen ja Koponen 1982).

Aluerajausta koskien laadittiin taulukoitujen rakennusrekisterin tietojen pohjalta paikkatietoon perustuvia taustakarttoja sekä hyödynnettiin Sitowisen omia dronekuvia. Ne tukivat osaltaan kenttätöiden suunnittelua sekä aluekuvauksien muodostamista.

Kaikilta osin muutosten tasoa on vaikea määrittää vuosien 2003 ja 2009 lähtötietojen perusteella. Aiemmin inventoitujen kohteiden osalta tarkempi arviointi edellyttäisi erillistä inventointia, jota ei tämän työn – uusien inventointikohteiden valinta yli 1700 kohteesta sekä noin 20 valitun kohteen inventointi – puitteissa ollut mahdollista tehdä.

Työhön ei tilaajan kanssa sovitusti sisällynyt arkistotyöskentelyä. Vanhoja ilmakuvia ja karttoja on ollut käytössä hyvin rajallisesti. Aineiston puute on osaltaan rajoittanut inventoinnin tarkkuutta ja kohteiden syvällisempää tarkastelua.

⁴ Kitee-seura, 2020

Kohteiden valintaa ja arvotusta varten tehtiin kolme koko päivän maastokäyntiä.

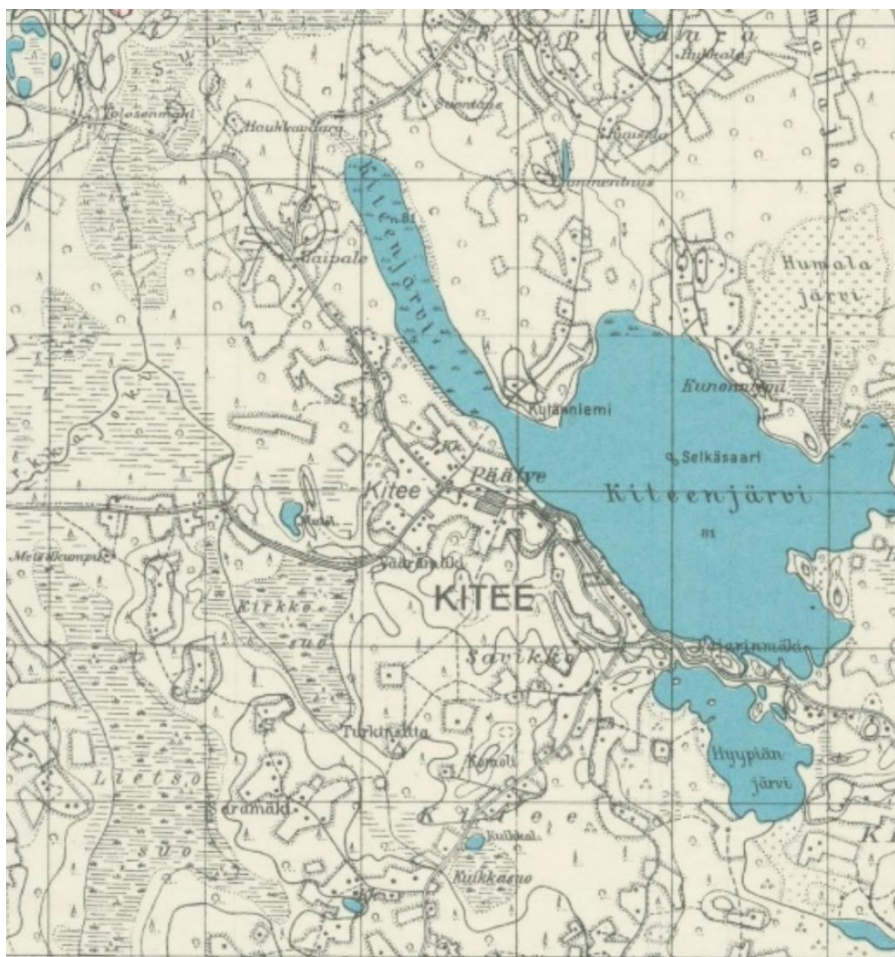
Kuva 2 Maastokäynnin 1 kenttätöissä kartoitettu reitti, jolla valokuvattiin alue- ja kohdekuvia.

2 Kiteen keskustaajaman kehitys

2.1 Kiteen kehitys 1900-luvulla

Maanviljelyksen vahva rooli. 1900-luvun alkupuolella Kiteen keskustaajamassa korostui maanviljelysmaisema. Ropposen ja Koposen teoksessa Perinnealbumi Pohjois-Karjala I (1982) mukaan kirkonkylässä oli väljyyttä, vaikka pitäjä oli jo tuolloin karjalaiseksi sangen tiheään asuttu⁵. Vuosisadan alkupuoliskolla rakennuksia kertyi lisää. Maatalouden sekä osuuskaupan ja paikallisen pienyritystoiminnan ohella keskustaajaman yhteydessä kehittyi myös vuosisadan alussa käynnistynyt Meijerinrannan saha- ja meijeriteollisuus.

Keskustan alku Kiteentiellä. Vuonna 1940 taloudellisen kartan (kuva 3) mukaan kirkonkylässä oli vielä melko vähän julkisia rakennuksia. Rakentaminen keskittyi Arppentien ja Kiteentien risteykseen. Siltayhteyttä Kytänniemeen ei vielä ollut. Pellot painoutuivat maanteiden varsille sijoittuneen asutuksen yhteyteen. Muilta osin nykyisen keskustan ympäristö ja rannat olivat metsäisiä.

Kuva 3 Kiteen nykyistä keskustaa Suomen taloudellisella kartalla vuodelta 1940 (Kansallisarkisto, 2020).

⁵ Ropponen ja Koponen 1982:463

Kiteen uusi rooli. Maailmansotien Pekka Kauppinen luettelee teoksessa Kahteen suuntaan katsonut (2017) tuoneen useita radikaaleja muutoksia Kiteen nykyiselle keskustalle. Itse pommituksilta Kitee oli säästynyt melko hyvin. Alueluovutukset kuitenkin vaikuttivat ennen kaikkea Kiteen kirkonkylän asemaan osan tieverkosta jäädessä rajan taakse. Sen vuoksi pohjois- ja lounaissauntiin kulkeville reiteille tuli uutta kysyntää. Tiehankkeita käynnisti myös sodan jälkeinen siirtoväestön asuttamiseen liittynyt rakentaminen.⁶

Siirtoväestö. Sotien tuomat väestönkin muutokset vaikuttivat keskustan kehittymiseen. Kauppinen mukaan Kiteelle sijoittui vuosien 1944-48 välillä vuosittain noin 850 – 1300 siirtoväen asukasta. Maanhankintalain mukaisia tukia saaneita asuntontteja syntyi muiden kylien ohessa erityisesti Päätyen, Kiteenlahden ja Kirkonkylän alueille ja tilakauppoja syntyi eniten 1940-luvun lopusta 1950-luvun puoliväliin. Rakennustoiminta oli vilkasta raaka-aine pulasta huolimatta.⁷

Asutustoiminta, rakennemuutos ja paikallistalous. Sotien jälkeiseen asutustoimintaan liittynyt rakentamisen ja rakennustarvikkeiden tuotanto tehosti paikallistaloutta. Tässä yhteydessä käynnistettiin mm. Kannisen huonekalutehdas sekä kaksi tiilitehdasta Kiteenlahdelle (Huhtilaisen ja Havukaisen tehdas 1946-1949 sekä Timosen ja Helmisen tehdas 1948-1967). Tiilitehtailla käytettiin paikallista savea ja hiekkaa. Toisen maailmansodan jälkeinen rakennemuutos ruokki myös muuttoa kylistä pois. Sekatavarakauppoja perustettiin 1950-luvulla useita eri puolille kuntaa. Erikoisliikkeitä (kuten urheilukaupat, autokorjaamo, parturi) sijoittui varsinkin kirkonkylän suunnalle, Kiteenkylään ja Päätyelle. Erityisesti palvelualan yrityksen hakeutuivat keskustaaajamaan. Samoihin aikoihin alkoi kasvaa sosiaali- ja terveystalouden sekä sivistyssektorin palvelutarve.⁸

⁶ Kauppinen, 2017:351, 368-369, 557

⁷ Kauppinen, 2017: 358, 368

⁸ Kauppinen, 2017: 368, 453, 518

Kuva 4 Ilmakuva vuodelta 1953 Kiteen keskustan ympäristöstä (Kiteen kunta, 2020a).

Keskusta laajenee. Sotien jälkeinen kehitys näkyi myös keskustan rakenteessa. Ilmakuva vuodelta 1953 (kuva 4) osoittaa Keisarinkujan yhteyden vaikutuksen keskustan rakenteeseen – rakentamisen painopiste laajeni Kiteentietä kirkolle päin. Uuteen risteykseen muodostui uusi luonteva solmukohta, joka rajasi keskustaa Arpentien ja Keisarinkujan välille. Tämän kohdan kehittymistä tuki myös Kytänniemen yhdistäminen keskustaan sillalla Rantalan kautta. Ilmakuvalle piirrettyissä rajoissa erottuvat myös useat uudet muodostuneet tontit.

Ensimmäinen rakennuskaava. Kunta alkoi suitsia tätä Kirkonkylän lisääntyntä rakentamista v. 1951 ryhtymällä valmistelemaan ensimmäistä rakennuskaavaa, joka valmistui vasta v. 1964. Kaavan hidas valmistuminen rajoitti runsaasti keskustan asuinrakentamista.⁹

Uudistusbuumi. Vastaavasti 60-luvun rakennuskannan uudistusbuumi ja kerrostalojen rakentaminen 1960-luvun jälkipuoliskolla muuttivat keskustaa jämäkäksi voimakkaasti. Kasvu näkyy keskustan yhä kookkaampana rakennuskantana. Samaan aikaan ajoneuvojen maahantuonnin vapauttaminen ja elintason nousu olivat jo 1950-luvun loppuvuosista lähtien lisänneet hui-maa vauhtia moottoriajoneuvojen määrää. Myös ratayhteys Joensuuhun ja Helsinkiin (v. 1967) sekä valtatie 6:n (v. 1961) rakentaminen vauhdittivat kehitystä.¹⁰

⁹ Kauppinen 2017:466

¹⁰ Kauppinen 2017:466

Kirkonkylän rakentamisen periaatteet. 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa kunta otti siis määrätietoisuuden tavoitteen kirkonkylän rakentamisen periaatteista: rakentamisen tiivistämisestä, keskittämisestä ja maisemallisten arvojen säilyttämisestä. Maisemalliset arvot tarkoittivat käytännössä valoisien näkymien tarjoamista mahdollisimman monelle Kiteenjärven suuntaan. Kirkonkylän rakennukset haluttiin säilyttää pääosin matalina suosimalla korkeintaan kaksikerroksista rakentamista.¹¹

Teollisuuden rooli. Teollisuus on ollut Kiteelle tärkeä toimeentulon lähde jo mylly-, saha- ja meijeritoiminnasta alkaen. Keskustaajaman tuntumassa Tolosenmäki sai palveluvarustukseensa vauhtia teollistumisesta kunnan harjoitettua siellä määrätietoista tonttipolitiikkaa. Puhokselle (v. 1970) sijoittunut suurteollisuus lastulevytehtaan muodossa tuki kunnan alueellista asemaa. 1970-luvulla alkanut voimakas teollisuuden kehitys ei jatkunut, vaan 1980-luvulla kunnan huomio siirtyi peruspalveluiden kehittämiseen.¹²

Hiljentynyt kasvu. 1970-luvulla liian suppeat kaava-alueet houkuttelivat paikoin huomattavan tiiviiseen rakentamiseen, mikä aiheutti pahennusta mm. Lääninhallitukselta. Valmistuneiden asuntojen osalta Kiteen vilkkain kausi oli 1970-luvun alkupuolella. Väestökehityksen puolesta vilkkaan asuntorakentamisen vuodet olivat 1980-luvulla ohitse. 1990-luvulla asuntojen tuotanto romahti.¹³

Kaupungiksi. Vuonna 1992 Kitee sai kaupunkioikeudet.¹⁴ Statuksen muutos lienee entisestään lisännyt paineita keskustaajaman palvelutarjonnan ylläpitämiseen. Vähenevän asukasmäärän vuoksi toiminnot ovat vuosien aikana painottuneet enemmän ja enemmän Kiteen keskustaajamaan. Uusi rakentaminen on tiivistänyt olemassa olevia asuinalueita.

¹¹ Kauppinen 2017:560

¹² Kauppinen 2017:455, 516

¹³ Kauppinen 2017:561

¹⁴ Kauppinen 2017:9

2.2 Karttatyöskentely

Selvityksessä esiintyvien taustakarttojen avulla osayleiskaavan alueen aiemmin inventoituja kohteita verrattiin alueen inventoimattomaan rakennuskantaan. Valittavien kohteiden arvioinnin lähtökohtana oli ensin aiemmin inventoitujen kohteiden karkea jako ennen ja jälkeen vuoden 1945 rakennettuihin. Oletettavasti ennen vuotta 1920-lukua rakennetut eli vanhin rakennuskanta ja asutushistorialliset kohteet olisi inventoitu tarkimmin (kattavin aineisto). Moderni rakennusperintö voidaan rajat alkavaksi 1945- jälkeen, jälleenrakennuskaudelta. Aikakaudelta on oletettavasti heikommin inventoitua rakennusryhmiä tai kohteita. Jälleenrakennuskaudelta aina 1960-luvulle on inventoitu kattavammin julkisia rakennuksia.

Karttapohjilla kenttätövävaiheessa nostettiin kohteiden arkkitehtuuri eri aikakausina, niiden rakennusvuosi ja käyttötarkoitus. Näillä rajauksilla oletimme, että löytäisimme asutushistorian ja ominaisen rakennuskannan myötä kehityslinjoja, jotka osoittavat erilaisia toiminnallisia ja historiallisia yhteyksiä, eli ilmiöitä kaupunginosien kehityksessä. Kehityslinjat erottuvat myös käytetyiltä peruskartoilta.

Karttatyöskentelyssä arvioitiin mahdollisia uusia inventoitavia ja päivitettäviä kohteita. Painotuksena oli alueellinen yhtenäisyys, paikallinen identiteetti ja ympäristöarvot (maisema). Kaavoituksen laatua on arvioitu työn alkuvaiheessa rakennustyyppien ja käyttötarkoituksen pohjalta. Karttatyöskentelyn on tarkoitus havainnollistaa keskusraitin arkkitehtonisia arvoja ja ilmiömaailmaa modernin rakennusperinnön osalta. Rakennuskannan laatua ja säilyneisyyttä arvioidaan tarkemmin inventointikorteilla.

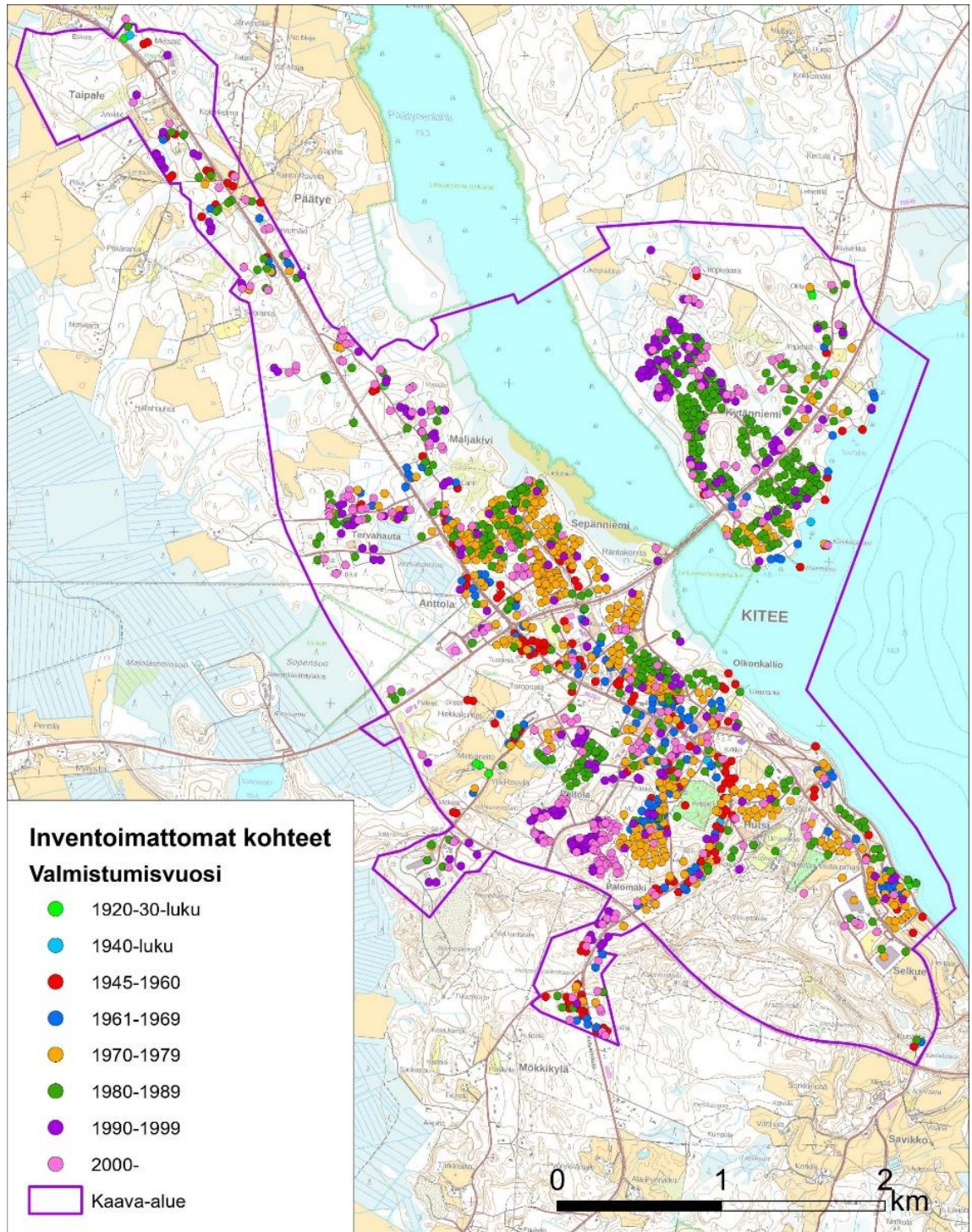
Tilaajan mukaan kaikki ennen vuotta 1920 rakennetut kohteet on inventoitu. Sen vuoksi niitä ei otettu tässä työssä tarkempaan tarkasteluun muuta kuin suojeltujen kohteiden osalta. Inventoimattomia kohteita oli näin ollen jäljellä 1799 rakennusta.

Vanhempien kohteiden rakennusiän määrittelyssä on huomioitava myöhemmissä jatkotöissä, että tilaajan mukaan joitain kohteita on voitu tarkistamatta määritellä rekisteriin rakennetuksi rajavuonna 1920, mikäli niiden rakennusvuodessa on ollut epäselvyyttä.

Arvokasta Kiteellä -selvityksen¹⁵ mukaan Kiteen asuinrakennuksista vain 51 % oli yli 20 vuotta vanhaa ja 21 % yli 40 vuotta vanhaa. Sen perusteella on päätelty, että Kiteellä oli vanhaa rakennuskantaa suhteellisesti enemmän kuin muualla maakunnassa ja että uusia asuntoja tehtiin erittäin paljon jo itsenäisyyden ajan alkupuolella. 1960- ja 1970-luvun voimakas rakentaminen oli jatkumoa tälle kehitykselle. Kiteen keskustaajama siis kasvoi huolimatta rakennemuutoksesta eli maaltapaosta työn perässä etelän kaupunkieihin.

¹⁵ Rautiainen, 2003

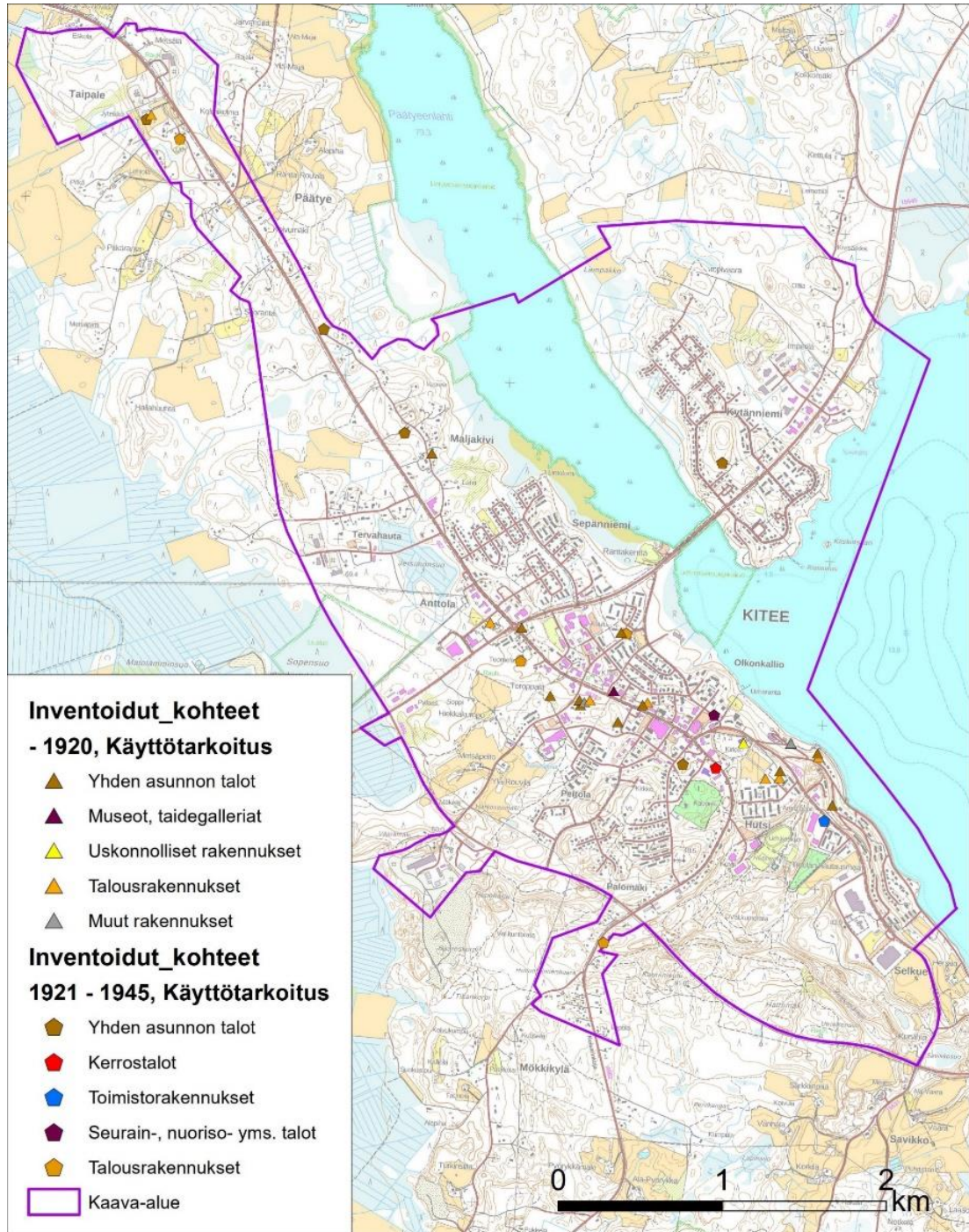
2.3 Ajallinen tarkastelu

Kuva 5 Kiteen kaupungin (2020) toimittaman listauksen mukaan kartalle merkityt 1799 inventoimattonta rakennusta.

Aiemmin inventoidut kohteet

Keskeisiä piirteitä ennen vuotta 1945

Kuva 6 Ennen vuotta 1945 rakennetut inventoidut kohteet. Rakennusten tiedot Kiteen kaupungilta 2020.

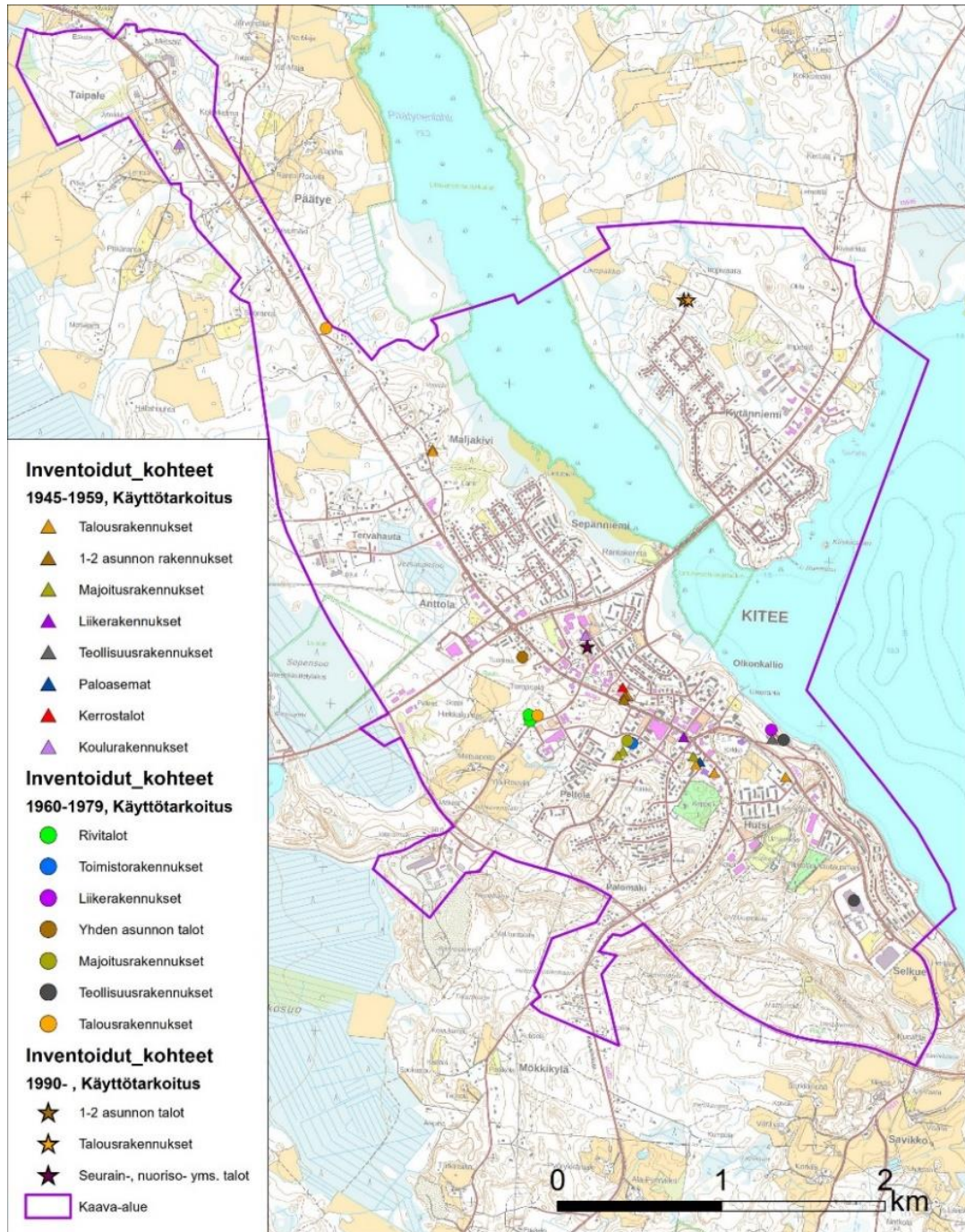
Käyttötarkoituksen osalta aiemmissa inventoinneissa on nostettu esiin erityisesti asutushistoriallisesti merkittävät tilat, 1800-luvulta 1900-luvun alkupuolelle. Lohkotut kantatilat ja pienviljelystilat Kiteen pääteiden varrella ja keskustan pääraitin läheisyydessä edustavat perinteistä tienvarsiasutusta (pihapiirin läpi kulkeva tie), pienviljelystilajoja ja raittirakennuksia (ns. mummonmökki). Myös kirkonseutu, hautausmaa ja pappila talousrakennuksineen on huomioitu kattavasti aiemmissa inventoinneissa.

- Pienviljelysvaltainen kylämaisema hallitsee paikoin edelleen nykyään pääraitin varrella.
- Maa- ja teollisuustyöväen kulttuuriin liittyvät ilmiöt: yhdistys- ja seuratoiminta ilmenee seurantaloon ja hengellisten rakennusten asemassa raitin päätien, koulun tai rannan tuntumassa (yhteys järvelle).
- Varhaiseen matkailuun ja alueen työväen asuttamiseen (pienkerrostalo/ hellahuoneet) liittyviä rakennuksia on myös tältä aikakaudelta päätien varressa.
- Raitti ja kylätie sosiaalisen elämän, kulttuuritarjonnan ja palveluiden elämänlanka. Seurantalot, Osuuskauppa-liike / aate ja kyläkoulujen kulta-aika 1900-luvun alusta 1960-luvulle.
- Perinteinen maatalouselinkeino näkyy jo ennen vuotta 1920 inventoitujen rakennusten käyttötarkoituksessa mm. meijeritoiminta Rantatien tuntumassa (maidon kuljetus ja kauppa vesitietä).
- Paikallisen identiteetin muovaajat: asutushistoria (ennen vuotta 1920) – kaupankäynti (raittikaupasta ostoskeskukseen) – perinteisen maaseutu-, teollisuuden ja kaupan alan rakennemuutos - yhtenäiskulttuurin muutokset (seurantaloista internettiin) – modernit asumismuodot (kerrostalo- ja omakotialueet)

Keskeisiä piirteitä vuodesta 1945 eteenpäin

Vuoden 1945 jälkeisiä kohteita ovat Seuratalo (Hovintieltä mäellä), teollisuusrakennukset (meijerin perinteisessä ympäristössä ja hallit Savikontiellä), keskusraitin paloasema, liikerakennus (funkkis-keskusta), majoitusrakennuksia (opistot mukana), 1950-60-luvun moderni rivitaloryhmä (Arppentie) ja kerrostalo keskusraitin tuntumassa sekä muutama vanha asutustila talousrakennuksineen.

Inventoidut kohteet käyttötarkoituksen mukaan tarkasteltuna kertovat, että on pyritty päivittämään varhaisia inventointeja (asutushistorialliset kohteet) sekä tallentamaan jo moderniakin rakennusperintöä (varhainen elementtirakentaminen) kuten liiketiloja, kerrostaloja ja omakotitaloja kaavoituksen muutospaineissa. Keskusraitin varhaisimmat liikerakennukset ovat olleet alkujaan 1930-luvulta 1950-luvulle asuinrakennusten yhteydessä. 1950-luvulta eteenpäin ns. kivijalkakauppailmiö levisi maaseudullekin raitin katutilan mittakaavaan sovitettuna

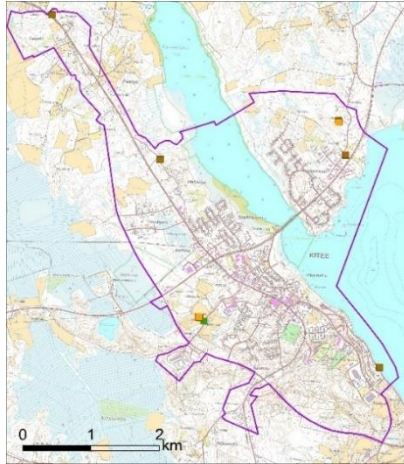

Kuva 7 Vuoden 1945 jälkeen rakennetut inventoidut kohteet. Rakennusten tiedot Kiteen kaupungilta 2020.

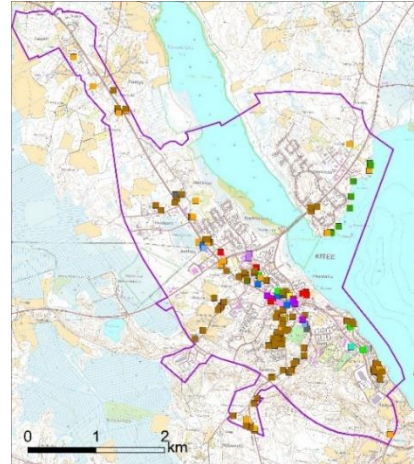
Inventoimattomat kohteet käyttötarkoitus ja rakennusaika

Kuva 8 Käyttötarkoitus eri vuosikymmeninä rakennetuissa, inventoimattomissa rakennuksissa. Rakennusten tiedot Kiteen kaupungilta 2020.

1920-1939

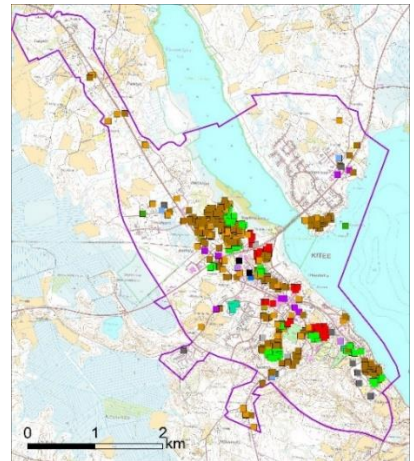
1960-1969

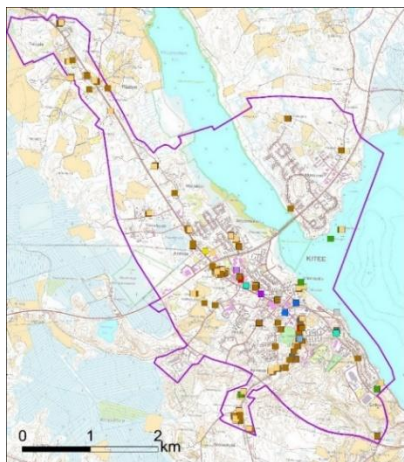
1939-1945

1970-1979

1945-1959

Käyttötarkoitus

- 1-2 asunnon rakennukset
- Kerrostalot
- Rivitalot
- Vapaa-ajan asunnot
- Urheilu- ja kokoontumisrakennukset
- Liikerakennukset
- Uskonnolliset rakennukset
- Liikennarakennukset
- Toimistorakennukset
- Majoitusrakennukset
- Koulu- ja päiväkotirakennukset
- Teollisuus- ja varastorakennukset
- Talousrakennukset
- Kaava-alue

Alueellinen yhtenäisyys erottuu erityisesti jälleenrakennuskauden rakentamisessa. Jälleenrakennuskauden 1945-1960 omakoti- ja liikerakennuksia on nähtävissä erityisesti keskusraitin pohjoispäässä (Kiteentie-Tohmajärventie- risteys) sekä Keisarinkujan varrella. Rautiaisen ¹⁶ mukaan ”rakennusvalvonta ulotettiin maaseudulle vuonna 1949, jonka jälkeen kaikki uudisrakentaminen edellytti etukäteen tehtyjä piirustuksia. Asuin- ja karjarakennukset tehtiin viranomaisten hyväksymien tyyppipiirustusten mukaan. Näin maaseudullakin alkoi yleistyä 1950-luvun 1½-kerroksinen, lautarakenteinen talotyyppi.”

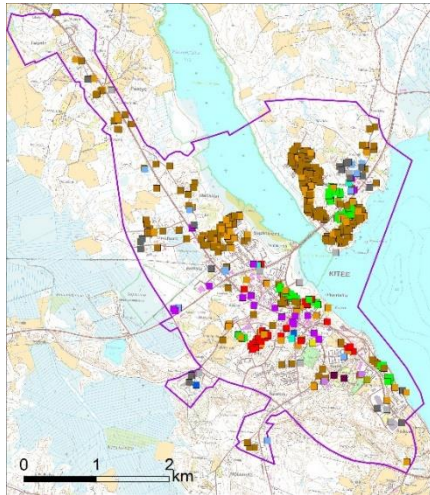
Kuva 9 Kiteen nykyinen keskusta vuoden 1975 peruskartalla (Maanmittauslaitos, 2020).

Vuoden 1975 peruskartalla erottuvat Puhoksentie/Tohmajärventie jo Hovintien/Arppentien yhteyttä vahvempana. Uusi tieyhteys laajensi keskustamaista aluetta luoteeseen. Samoin erottuu yhä laajempien kerros- ja rivitalokokonaisuuksien rakentaminen Olkonkallion ja Arppentien alueilla. Palomäentie sen varteen sijoittuvine pientaloineen erottuu uutena yhteytenä.

Hyvinvoinnin rakentuessa 1980-luvun täydennysrakennusta esiintyy hajautetummin kaikilla omakotialueilla: pääosin Olkonkalliolla, Peltolassa, Hutsissa, Sepänniemessä, Selkueen rinneessä ja Kytänniemessä.

¹⁶ Rautiainen 2003:26

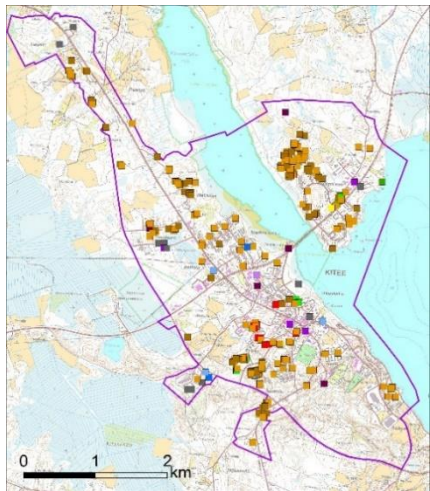
1980-1989

Käyttötarkoitus

- 1-2 asunnon rakennukset
- Kerrostalot
- Rivitalot
- Vapaa-ajan asunnot
- Urheilu- ja kokoontumisrakennukset
- Liikerakennukset
- Uskonnolliset rakennukset
- Liikennetarvikkeet
- Toimistorakennukset
- Majoitusrakennukset
- Koulu- ja päiväkotirakennukset
- Teollisuus- ja varastorakennukset
- Talousrakennukset
- Kaava-alue

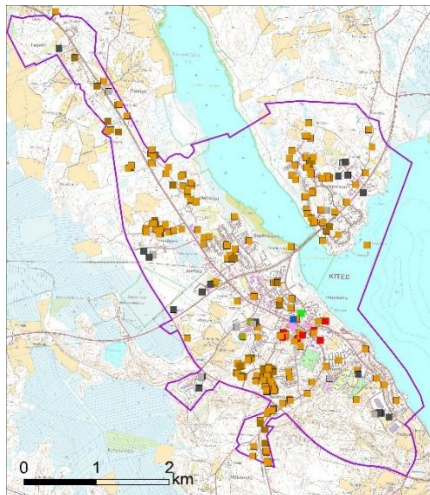
1990-1999

Kuva 10 Käyttötarkoitus eri vuosikymmeninä rakennetuissa, inventoimattomissa rakennuksissa. Rakennusten tiedot Kiteen kaupungilta 2020.

Vuoden 1988 peruskartalla (kuva 12) erottuu uutena Sepänniemen, Palomäen, Kytänniemen ja Peltolan pientaloalueet sekä Hutsin asuin- ja urheilualue. Kiteentien ja Savikontien ympäristön rakentaminen täydentyi entisestään varsinkin järven puolella. Muita keskustan isompia muutoksia olivat terveyskeskuksen kokonaisuus Arppentien varressa sekä uutena tielinjauksena Kehätie.

2000-

1990-luvulla (kuva 13) on nähtävissä uuden rakentamisen painottuminen keskustan reunoille pientaloasutuksen muodossa. 1980-luvulla syntyneitä omakotialueita on laajennettu lisää Peltolassa ja Kytänniessä 1990-2000-luvuilla. 2000-luvulla (kuva 14) omakotiasutusta on tullut lisää myös Tervahaudantien suuntaan – täydentämään 1970-80-luvun rakennuskantaa. Kerrostaloja 1990-2000-luvuilla on rakennettu liikekeskuksen lähelle ja keskusraitin tuntumaan.

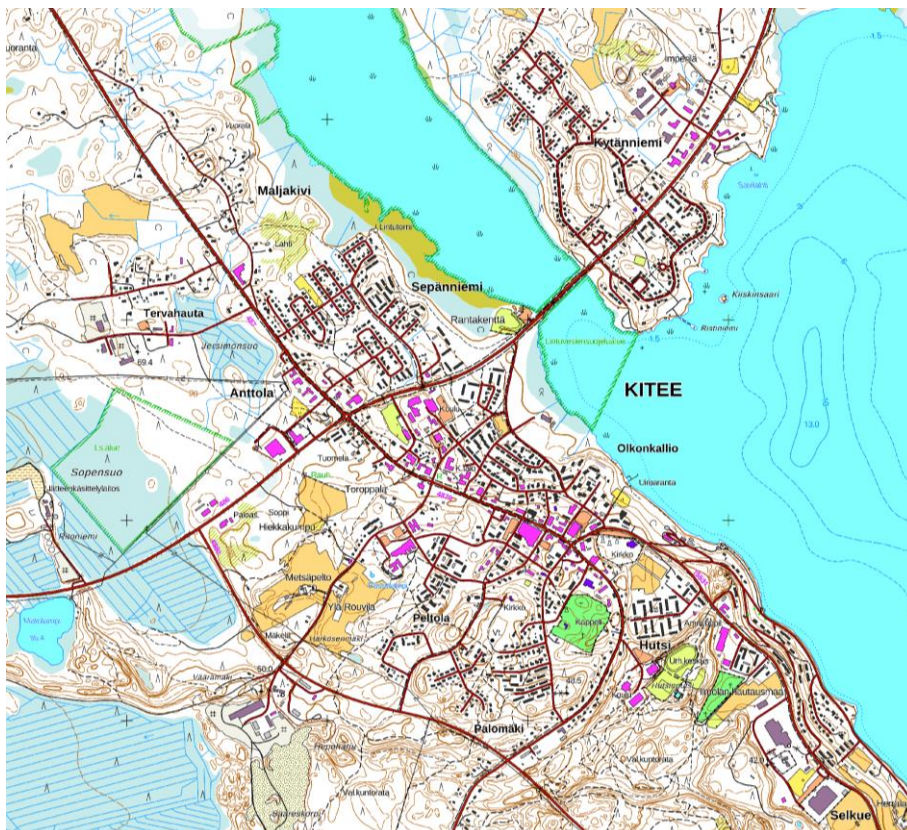
Keskusraitin eteläpää on kehittynyt ja pysynyt liikekeskuksena 1960-luvulta tähän päivään.

Kuva 11 Kiteen nykyinen keskusta vuoden 1988 peruskartalla (Maanmittauslaitos, 2020).

Kuva 12 Kiteen nykyinen keskus vuoden 1997 peruskartalla (Maanmittauslaitos, 2020).

Kuva 13 Kiteen keskus vuoden 2020 peruskartalla (Maanmittauslaitos, 2020).

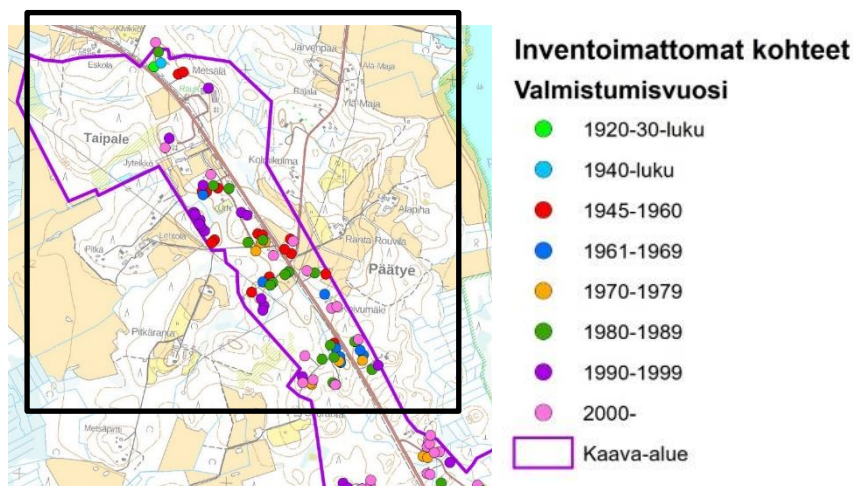
2.4 Alueittainen tarkastelu

Ensimmäisten kenttätöiden alla jäi pohdittavaksi, onko Kiteellä ylipäänsä selkeitä alue- tai rakennustyyppjä erotettavissa. Kaupunginosia tarkastellessa huomaa kuitenkin niille ominaisia kehityslinjoja ja ilmiöitä, joiden mukaan ne ovat rakentuneet.

Alueiden ja kaupunginosien ominaispiirteet sekä alueidentiteetti perustuvat asutushistoriaan (itänen Salpausselän harjuaalueen asutus), tiehistoriaan, varhaisiin maaseutuelinkeinoin, jälleenrakennuskauteen, autoistumiseen, maaltamuuttoon, keskusraitin muutokseen nauhamaiseksi liikekeskukseksi, moderniin omakotiasutukseen ja 2000-luvun täydennysrakentamiseen.

Kiteen keskustaajaman paikallisen identiteetin perusta on vahvasti asutushistorialliset tekijät: maaston muovaamien tielinjojen (Kiteentie, Keisarinkuja, Rantatie), vesiliikenteen, raittikaupan, käsityöläismökkien ja vanhojen asutustilojen ympärille kehittynyt maaseutumainen kulttuuri rakennuksineen.

2.5 Taipale – Päätye

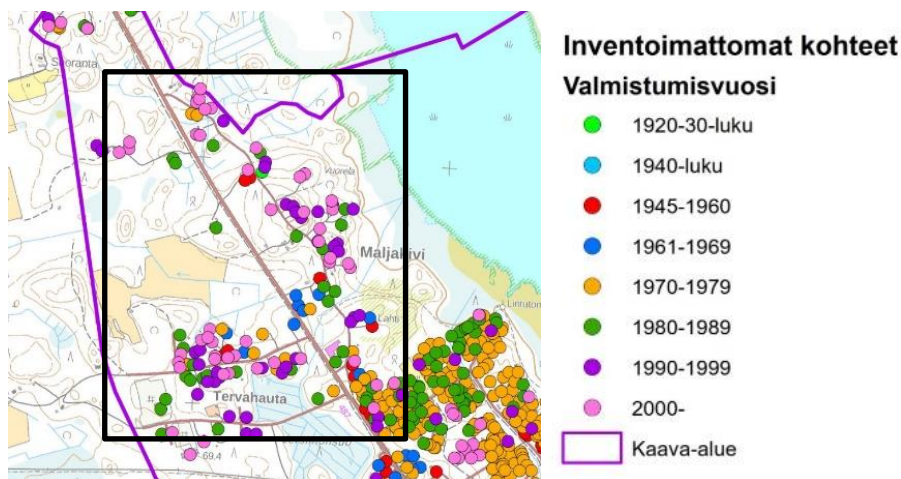
Kuva 14 Alueen inventoimattomien rakennusten rakentamisajankohdan vuosikymmen. Rakennusten tiedot Kiteen kaupungilta 2020.

Vanhempi inventoimaton rakentaminen painottuu Metsäpirtintien, Päivärinteentien ja Lahdentien tienvarsien tuntumaan. Rakentamista on kaikilta vuosikymmeniltä, mutta varsinkin modernimmasta päästä. Pientalojen lisäksi uudempaan rakentamiseen sisältyy myös talous- ja teollisuusrakennuksia. Maisemassa erottuu yhä perinteinen peltomaisema.

Kuva 15 Viistoilmakuva vuodelta 2020. Kuva on otettu Kiteentietä Jyteikön kohdalta etelään päin. Kuvassa erottuu peltomaisemaa sekä rakennuskantaa Lahdentien, Metsäpirtintien ja Satakielentien varrella.

2.6 Maljakivi - Tervahauta

Kuva 16 Alueen inventoimattomien rakennusten rakentamisajankohdan vuosikymmen. Rakennusten tiedot Kiteen kaupungilta 2020.

Maljakiven ja Tervahaudan rakentamiseen. Maljakiventien tuntumaan sijoittuu vanhempaa inventoimatonta rakentamista (vuosilta 1930-1960), muuten rakentaminen painottuu modernimpaan rakennuskantaan. Pääosa rakentamisesta on metsäalueisiin rajautuvaa pientaloasutusta. Tervahautaan sijoittuu myös teollisuusrakennuksia ja Kiteentien varteen yksittäisiä liikerakennuksia.

Kuva 17 Viistoilmakuva vuodelta 2020. Kuva on otettu Kiteentietä ja Maljakiventietä pohjoiseen päin.

Kuva 18 Viistoilmakuva vuodelta 2020. Kuva on otettu Tervahaudantietä itään, järvelle päin.

2.7 Kiteentien keskusraitti (Päättye)

Kirkonkyläksi Kitee on Rautiaisen mukaan muodostunut jo 1400-luvun loppupuolella - vanhat kirkon paikat ja kirkkomaat ovat sijainneet Selkuen harjulla. 1600-luvulla Kiteen kirkonkylää ovat Kiteenjärven harjanteella sijainneen ja maamerkinä toimineen kirkon lisäksi tukeneet hovit Suorlahdella, Kytänniemessä ja Muljulassa. 1700-luvulla kokonaisuutta täydensi kirkon tuntumaan siirretty pappila. Asutus oli sijoittunut pääosin vaarojen päälle tai harjanteille,

painopisteenään Kiteenjärvi.¹⁷ Nykyinen Kiteen keskustaajama sijaitsee näillä paikkein, Kiteenjärven länsipuolisilla rannoilla ja harjuselänteellä. Kiteentie on näkynyt keskustan pääväylänä jo varhain keskeisten kulkusuuntien vuoksi.

Alun perin Kiteentietä määrittivät metsän lisäksi pellot, laidunmaat ja niihin liittynyt asutus. Raittimaisemalle 1900-luvun alkupuolella oli tyypillistä asutus lähellä tienvartta tai -risteystä. Yleisesti Kiteentien varren rakentaminen on kuitenkin yhä varsin väljää – ajan mittana kadun leventämiselle ja pysäköintialueille on riittänyt tilaa. Kiteentien lounaispuolella erottuvat yhä peltoaukeat ja järven puolta vähäisempi rakentaminen.

Kuva 19 Kirkonkylä Tolosenmäeltä päin saavuttaessa 1930-luvun alkupuolella. Kuvan keskellä Kiteentien, vanhan Puhoksentien ja vanhan Tohmajärventien risteys. (Kuva Hilja Muhonen, teoksessa Ropponen&Koponen 1982:464).

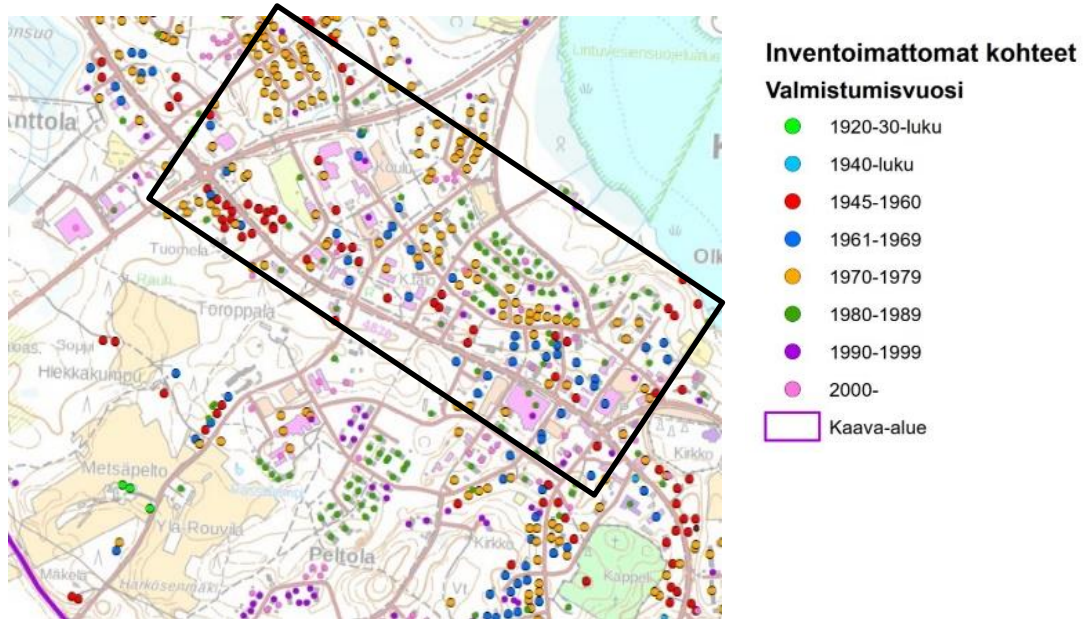
¹⁷ Rautiainen, 2003:30

Kuva 20 Ilmakuva 1960-luvun alusta. Kuvassa erottuu Savikontien ja Keisarinkujan risteys eli 50-luvun puolivälistä lähtien keskustan keskeinen solmukohta osuuskauppojen välissä. Kuvasta erottuvat mm. Osuuskaupan päämyymälä eli Funkistalo lisäsiipineen, Invala, Yhdyspankin rakenteilla oleva talo sekä Kansallispankki, Osuuspankki ja Y-risteyksessä Osuusliike Sisä-Karjala (Kitee-seura/ Kiteentie 2, 2020).

Kuva 21 Kiteen katukuvassa erottui sekä uudempaa liikerakentamista että perinteistä rakentamista. Kaduilla oli hyvin tilaa niin jalan kuin kulkuneuvoilla liikkuville. Kuva Savikontien alkupäästä. Kuvassa erottuu mm. Kauppakulma ja rintamamiestaloja (Kiteen kaupunginarkisto, teoksessa Kauppinen 2017: 556).

Kuva 22 Alueen inventoimattomien rakennusten rakentamisajankohdan vuosikymmen. Rakennusten tiedot Kiteen kaupungilta 2020.

Kuva 23 Viistoilmakuva vuodelta 2020. Kuva on otettu Hovintien poliisiasemalta Kiteentietä pohjoiseen päin.

Kuva 24 Viistoilmakuva vuodelta 2020. Kuva on otettu kaupungintalon kohdalta Kiteentietä etelään päin. Taustalla erottuu kirkontorni.

Ominaispiirteet

Keskusraitin laskiessa etelään on sen rakennuskanta ajallisesti hyvin kerroksinen ja kuvaa Kiteen eri yhteiskunnallisen kehityksen vaiheita. Kiteentiellä erityinen piirre ovat tien korkeustasoon nähden voimakas maaston viettäminen järven suuntaan.

1920 – 30-luvulla oli ominaista työväen liikehdintä maaseudulta kohti palvelu- ja liikekeskuksia. Tämän aikakauden mökeissä ovat asuneet käsityöläiset, saha- ja meijerityöläiset, joilla oli oma kotitarvepalsta pihapiirissä. Näitä kooltaan pieniä hirsimökkejä on myöhemmin jatkettu kuistein ja piharakennuksin. Keskusraitin pohjoispäässä on säilynyt muutama mökkimäiseksi asuintaloksi tunnistettava rakennus. Samoin keskusraitin – alkujaan kapea raittimiljö – on vielä tunnistettavissa sen pohjoispäässä. Keskusraitin itäpuolelle on jäänyt perinteistä peltomaisemaa ja joitakin perinnetiloja piharakennuksineen.

Raitin keskivaiheilla sen läheisyyteen ovat keskittyneet niin 1900-luvun seurantalo kuin 1950-luvulla rakennettu näyttävä kansakoulu asuntoloinen Opintiellä sekä kansanopisto eri ikäisine rakennuksineen Opistotiellä. Keskivaiheille raitin itäpuolelle rinteeseen on jäänyt tielinjaa huomattavasti alemmaksi vanha Pikku Pappilan pihapiiri rakennuksineen. Sen lähiympäristössä keskusraitin molemmin puolin on rakennettu erityisesti 1950-70-luvulla pienen mittakaavan 2-3-kerroksisia liikerakennuksia kivijalkakauppoineen. Ne edustavat aikansa kaupankäynnin uutuutta, ikkunaostoksia.

Keisarinkujan ja Arppentien välinen vyöhyke on ilmeeltään keskustamainen, sillä rakennukset rajaavat katua melko tihein välimatkoin ja kadun varret on jäsennetty istutetulla ja hoidetulla kasvillisuudella. Tällä vyöhykkeellä sekä Puhoksentien/Tohmajärventien risteuksen tuntumassa rakentaminen painottuu liike- ja myymälärakennuksiin. Anttolantien/Opintien risteyksestä pohjoiseen päin pääosa tienvarren rakennuskannasta on puuston taakse jääviä pientaloja.

Tohmajärven ja Kiteenteiden liikenneympyrä on mittakaavaltaan vanhan raittiasutuksen ja tien vastakohta. Liikenneympyrän läheisyyteen on rakennettu uudempia liiketiloja 1970-luvun jälkeen, mutta se on jäänyt enemmän läpikulkupaikaksi.

Rakennuskannaltaan Kiteentien varsi on kerroksellinen: rinnan on vanhaa ja vähän uudempaa rakentamista. Kaiken kaikkiaan rakennuskanta on kuitenkin sympaattisen pienipiirteistä ja vaativatonta. Ainoastaan uudemmissa supermarketien sisäänkäynneillä ja mainospyloneissa on haettu suureellisempaa, ehkä enemmän autoilijaa houkuttelevaa ilmettä. Kauppakulma ja Invala erottuvat funktisvaikutteisilla pyöreillä muodoillaan muuten tunnollisen suorakaiteen ja harjakattoisen muotoisista rakennusmassoista.

Kiteentie on reittinä ajan mittaan leventynyt ja jäsentynyt liikenneympyröiden, liikennemuotojen erottelun, kasvillisuuden ja liikennevalojenkin myötä. Liikerakentaminen ja julkiset palvelut painottuvat yhä pääkadun tuntumaan. Rautiaisen¹⁸ sanoin ”rakennuskannaltaan ja rakenteeltaan Kiteen kaupungin keskusta muistuttaa kaupungistunutta maaseutua missäpäin tahansa Suomea.”

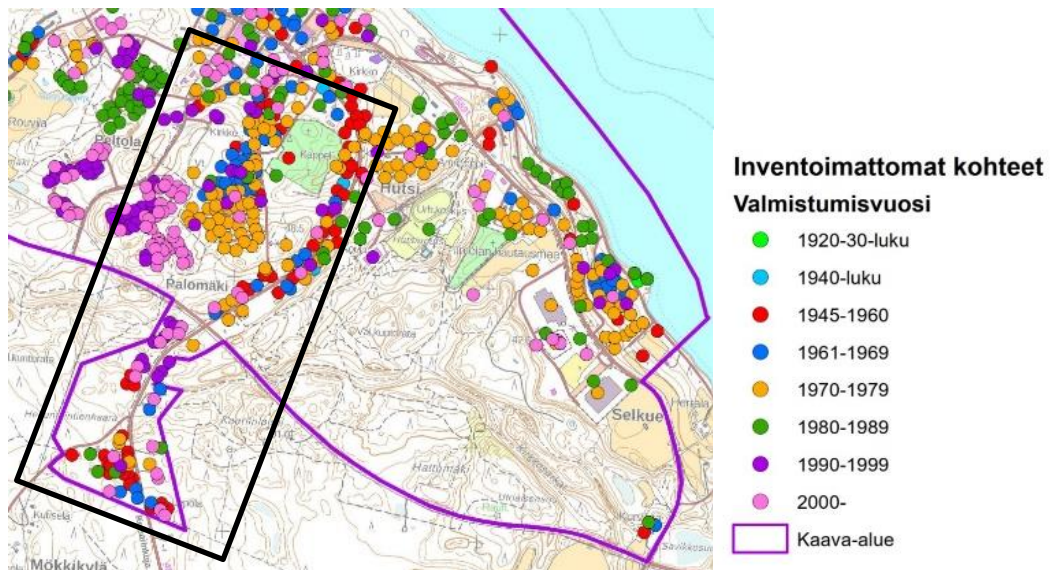
Kuva 25 Viistoilmakuva vuodelta 2020. Kuva on otettu Hovintien poliisiasemalta Kiteentietä etelään päin. Kuvasta erottuu, kuinka Kiteentie on järven puolelta huomattavasti rakennetumpi.

¹⁸ Rautiainen 2003:30

Kuva 26 Viistoilmakuva vuodelta 2020. Kuva on otettu Kiteentietä Kauppakulmalta Olkontien kohdalta pohjoiseen päin. Kuvassa erottuvat vasemmalla Yhdyspankin rakennus, Kupiaisen kauppakeskus sekä oikealla Osuuspankin rakennus.

Päätye - Palomäki

Kuva 27 Alueen inventoimattomien rakennusten rakentamisajankohdan vuosikymmen. Rakennusten tiedot Kiteen kaupungilta 2020.

Sotien jälkeen syntynyt Keisarinkujan uusi yhteys muutti keskustan dynamiikkaa laajentamalla keskustaa lounaaseen. Uuteen risteykseen muodostui uusi luonteva keskustan solmukohta, johon osuuskauppakin keskittyi. Risteysaluetta korostaa yhä hienosti myös torneineen taustalla erottuva Kiteen kirkko.

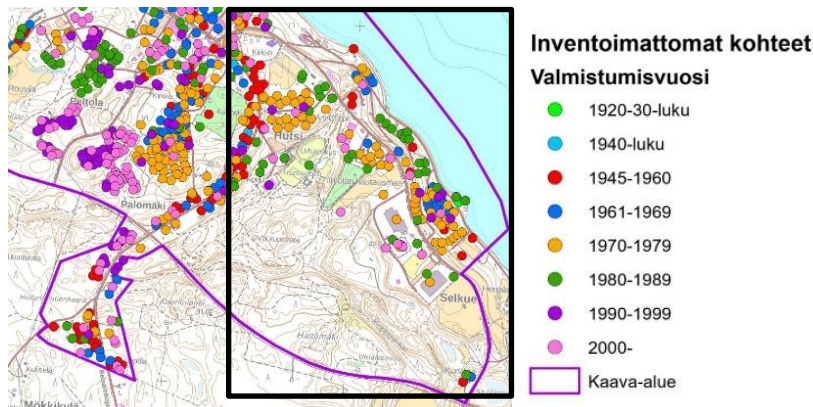

Kuva 28 Viistoilmakuva vuodelta 2020. Kuva on otettu Keisarinkujan kohdalta etelään päin. Vasemmalla näkyy Kiteen kirkko, Kotipesä, Televirmi ja S-Market. Keisarinkujasta kuvassa oikealla puolella erottuu entinen paloasema, kauppakulma sekä kerrostalorakentamista.

Ominaispiirteet

Aluetta halkoo päätienä Keisarinkuja, joka haarautuu etelässä. Keisarinkujan alkupää liittyy kiinteästi raitin eteläpään perinteiseen liikekeskukseen. Tienvarressa etelään on alkuun jälleenrakennuskauden aikaisia pientaloja nauhamaisesti tien molemmiin puolin, samoin aluerajauksen eteläpäässä. Keisarinkujan 1950-luvun tyyppitaloja on paikoin laajennettu ja tontteja jaettu sekä täydennysrakennettu. Keisarinkujan alkupäässä on eri-ikäisiä 1900-luvun pienteollisuusrakennuksia sekä majoitusrakennuksia.

Selkue

Kuva 29 Alueen inventoimattomien rakennusten rakentamisajankohdan vuosikymmen. Rakennusten tiedot Kiteen kaupungilta 2020.

Kuva 30 Viistoilmakuva vuodelta 2020. Kuva on otettu Rantatietä pohjoiseen päin. Kuvassa erottuu Savikontien varren teollisuusrakennuksia sekä Selkueen pääosin 1970 – 1980 -luvuilla rakennettu pientaloalue. Kirkontorni erottuu kauempana maisemassa.

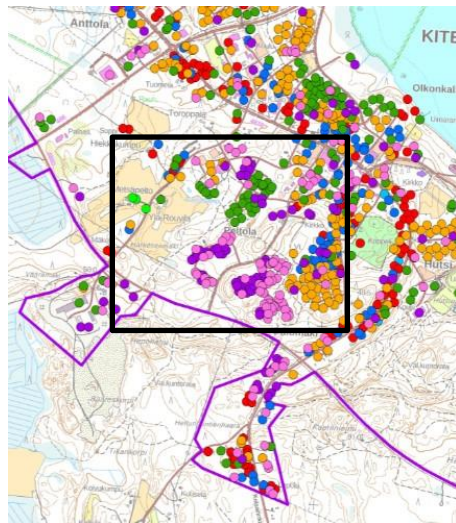

Kuva 31 Viistoilmakuva vuodelta 2020. Kuva on otettu Savikontietä Rantatien risteyksestä etelään päin. Kuvassa erottuu Hutsin kerrostaloalue ja taustalla Pohjois-Karjalan ammattiopisto. Etualalla näkyy Ison Pappilan pihapiiriä.

Ominaispiirteet

Selkueen alueelle sijoittuvat yksittäiset vanhemmat rakennukset ovat pääosin aiemmin inventoituja. Pääosa näistä on asuinrakennuksia, kuten Rantakari. Aikanaan näihin liittyivät myös viljellyt pellot. Vanhassa, rakennuskannassa on mukana myös vanha kunnantalo Koti-Ilmola sekä entinen Mieskotikoulu/ammattikoulu, nykyinen palvelutalo. Pääosa alueen rakentamisesta on kuitenkin 1970-luvulta lähtien selkeäksi ja kohtalaisen väljäksi tontitettua pientalorakentamista. Savikontien lounaispuolelle, Hutsin urheilualueen ympäristöön sijoittuu myös selkeänä, väljänä korttelirakenteena kolmikerroksista kerrostalorakentamista 1970 – 1980 -luvuilta. Kontrastina voimakkaille kerrostalomassoille on aivan niiden rinnalla sijaitseva Iso Pappila 1800-luvulta.

Peltola – Härkösenmäki

Inventoimattomat kohteet

Valmistumisvuosi

- 1920-30-luku
- 1940-luku
- 1945-1960
- 1961-1969
- 1970-1979
- 1980-1989
- 1990-1999
- 2000-
- Kaava-alue

Kuva 32 Alueen inventoimattomien rakennusten rakentamisajankohdan vuosikymmen. Rakennusten tiedot Kiteen kaupungilta 2020.

Kuva 33 Viistoilmakuva vuodelta 2020. Kuva on otettu Kiteentien suunnasta lounaaseen kohti terveyskeskusta ja Peltolan 1980-luvulla rakentunutta kerrostaloaluetta. Taustalla erottuu Metsäpellon maatila.

Kuva 34 Viistoilmakuva vuodelta 2020. Kuva on otettu Arppentien ja Kehätien risteyksen tuntumasta koilliseen, järvelle päin. Etualalla erottuvat maatilojen pihapiirit sekä Arppentie 11-19 talorivi.

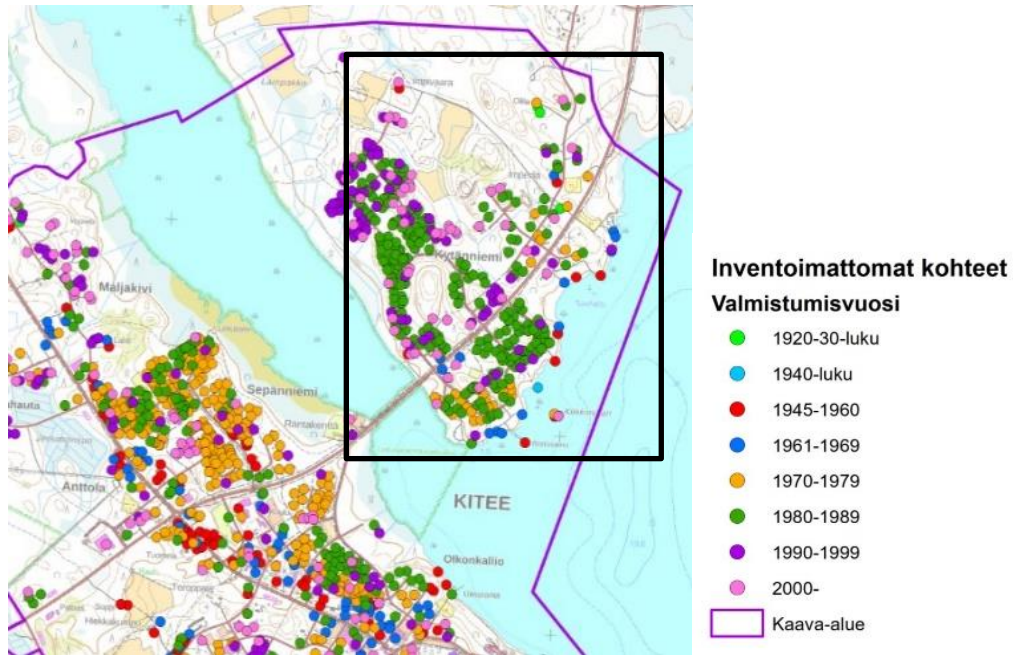
Kuva 35 Viistoilmakuva vuodelta 2020. Kuva on otettu Arppentietä lounaaseen päin. Kuvassa näkyy Arppentien 11-19 talorivi sekä taustalla maanviljelysmaisemaa.

Ominaispiirteet

Peltolan alue on rakentunut asumisen alueiksi 1970-luvulta lähtien eri vuosikymmeninä toteutettuina kerros- ja pientalokokonaisuuksina sekä Keisarinkujaa seurailevana, enemmän yksittäisinä tontteina täydentyneenä ketjuna. Metsä-alueet erottavat asuinaluekokonaisuuksia toisistaan.

Arppentien varressa rakentamista on suhteellisen vähän: yksittäisiä vanhempia maatiloja, rivitalokokonaisuus sekä terveyskeskuksen matalat, mutta massiiviset rakennukset.

Kytänniemi

Kuva 36 Alueen inventoimattomien rakennusten rakentamisajankohdan vuosikymmen. Rakennusten tiedot Kiteen kaupungilta 2020.

Kuva 37 Viistoilmakuva vuodelta 2020. Kuva on otettu Savilahden tuntumasta kohti luodetta, Kytänniemeä. Kuvassa erottuu puuston keskeltä alueen pientalorakentamista sekä keskustaan vievä silta.

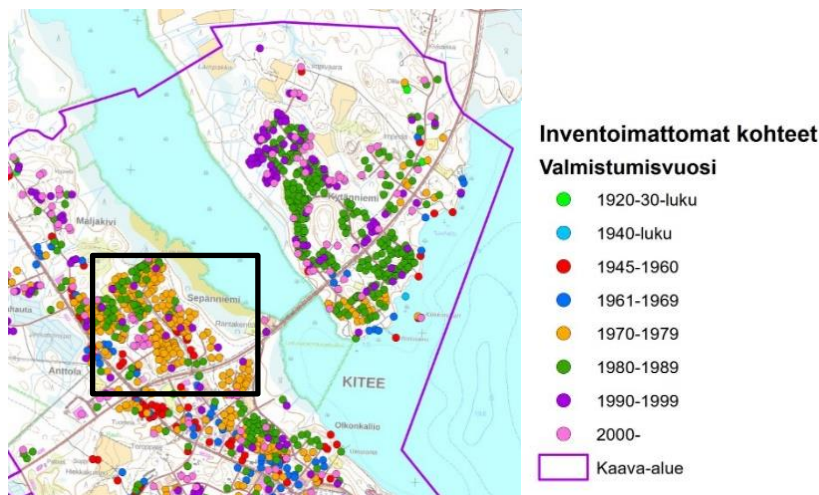

Kuva 38 Viistoilmakuva vuodelta 2020. Kuva Kytänniemestä lounaaseen, Kiteen keskustaan päin. Kuvassa erottuu 1980-luvulta vielä 2000-luvulla täydentynyt pientalorakentaminen sekä keskustaan vievä silta. Taustalla erottuu kirkontorni.

Ominaispiirteet

Kytänniemen pientaloalue sekä Imperilän pienteollisuusalue lähtivät laajemmin rakentumaan vasta 1980-luvulta lähtien. Kytäjätiehen/Rysätiehen sekä Niittytiehen/Sumpputiehen kytkeytynyt rakenne on säilynyt, mutta tiivistynyt vielä 2000-luvun puolellakin. Yksittäisiä maatiloja, asuinrakennuksia ja rannassa sijainneita 60-luvun vapaa-ajanrakennuksia on ollut jo ennen tätä. Tohmajärvelle vievä tieyhteys on ollut alueelle keskeinen reitti.

Sepänniemi

Kuva 39 Alueen inventoimattomien rakennusten rakentamisajankohdan vuosikymmen. Rakennusten tiedot Kiteen kaupungilta 2020.

Kuva 40 Viistoilmakuva vuodelta 2020. Kuva on otettu Tokmannin kohdilta, Maljakiventien alkupäästä etelään päin. Kuvassa erottuu pääosin 1970-1980 -luvuilla rakennettu Sepänniemen pientaloalue.

Ominaispiirteet

Alue on osin järvenlaskun jälkeistä vesijättöä. Alue on syntynyt maanviljelyksen väistyessä ja väestön muuttaessa maalta kaupunkeihin – tyypillinen 1960-80-luvun omakotialue keskustan tuntumassa. Keskittynyt palveluiden äärelle.

Rakennukset ovat pääosin 1970-80-luvun omakotitalotyyppiä. Kiteentien varrella on myös 1950-luvun jälleenrakennuskauden tyypitaloja.

Lähempänä Tohmäjärventietä, vanhojen kyläteiden risteyksessä myös perinteistä ranta-asutustiloja kuten Siirtola.

3 Valitut kohteet (1-24)

Inventointiin, kohdekorteille kohteet on valittu seuraavin perustein. Valinnassa on huomioitu tilaajan rajaama kohteiden määrä (noin 20 kohdetta).

3.1 Valintaperusteet

- Muutosherkkyydellä painoarvoa valituissa kohteissa ja alueilla.
- Päätien tai kylätien keskeistä maisemaa yhtenäistävä perinteinen tienvarsi- tai risteysasutus, kyläidentiteetin edustaja (vanhat lohkotila, pienviljelystila, kaupparakennus, asuin- ja liiketila)
- Jälleenrakennuskauden asutustila, pienviljelytila tai raitin tyyppitalo: rakennusperinteisesti arvokas tupa kamareineen, rintamamiestalo- tai siitä laajennettu maaseudun tyyppitalo (hirsirunkoisia pääosin).
- Nauhamaisesti päätien varteen omakotialueiksi muuttuneet pientalot, joissa on tarve laajentaa tai tontteja täydennys rakentaa.
- Pienteollisuusrakennus raitin palveluiden osana. Linkittyy kyläasutukseen, elinkeinoelämään, seudun tiestön muodostumiseen, työpaikkojen sijaintiin.
- Vanha torppa tai pientila entisen rantakaistan alueella tai kyläteiden solmukohdassa, joka maamerkinä todistaa asutushistoriasta.
- Keskusraitin kerroksisuutta korostava palvelu- tai liiketila, uhkana vähäinen käyttö tai huono kunto.

3.2 Arviointi

Rakennetun ympäristön rakennusperintöä on arvioitu seuraavin kriteerein kussakin kohteessa. Kohteella voi olla paikallista tai maakunnallista merkitystä, jos se on

- harvinainen tai ainutlaatuinen
- historiallisesti tyypillinen alueelle
- alkuperäinen tai sitä vastaava arkkitehtuuriltaan sekä rakentamistavaltaan ja ilmentää alkuperäistä käyttötarkoitusta
- historiallisesti todistusvoimainen, eli kertoo paikallisista tai maakunnallisista tapahtumista
- historiallisesti kerroksinen, eli erotettavissa on vielä eri aikakausien tyylipiirteet, materiaalit ja rakenteet, jotka ilmentävät alueen tyypillistä rakentamisen ja asumisen historiaa

Selvityksessä on myös ilmaistu kulttuurihistorialliset arvot, joiden sisällä kriteerit todentuvat

- R rakennushistorialliset arvot (rakennusperinteinen, arkkitehtoninen, rakennustekninen)
- H historiallinen arvo (asutushistoria, henkilöhistoria, kirkkohistoria, sivistyshistoria, liikennehistoria, elinkeino- ja teollisuushistoria)
- Y ympäristöarvo (maisemakokonaisuus, maisemallisesti keskeinen sijainti, pienmaisema)

4 Lähteet

- Finna (2020). Aalto-talo Savonmäellä. Varkauden museot. A. Ahlström osakeyhtiön kokoelma. Tarinoita piipun juurelta. CC BY 4.0 [viitattu 2.11.2020] <<https://piipunjuurella.finna.fi/Record/varkaudenmuseot.pju-37914>>
- Hakulinen, Riitta (2020). Kohti elämän kauneutta. Koti-Karjala 8.7.2020. [viitattu 15.9.2020] <<https://www.lehtiluukku.fi/lehdet/koti-karjala/8.7.2020/250460.html>>
- Heikkilä, Riikka (2014). Yle Uutiset. Ilmiöt. 81-vuotias automyyjä ei haaveile eläkepäivistä: "Ei me haluta lähteä Espanjaan" 11.10.2014 [viitattu 15.9.2020] <<https://yle.fi/uutiset/3-7522255>>
- Hotelli Kiteenhovi (2020). Majoitus. [viitattu 14.9.2020] <<http://www.kiteenhovi.com/fi/>>
- Joensuun ortodoksinen seurakunta (2020) Pyhän Kolminaisuuden ja Pyhän Nektarios Eginalaisen kirkko Kitee tropari. Mar 13, 2020. [viitattu 14.9.2020] <<https://www.youtube.com/watch?v=87PMAQPz2BY>>
- Kansallisarkisto (2020). Suomen taloudellinen kartta vuodelta 1940. Uudet lehdet, 1. sarja.77 Kitee. Digitaaliarkisto, VAKKA-arkistotietokanta. Avoimen tietoaaineiston käyttö lupa, CC 4.0 -lisenssi.
- Kauppinen, Pekka (2017). Kahteen suuntaan katsonut. Kiteen kunta 1870-luvulta 2000-luvulle. Gummerus, Jyväskylä. 656 s.
- Kiteen kaupunginarkiston kuvia teoksesta Kauppinen 2017 tai Kitee-Seuran verkkosivut. [viitattu 14.9.2020] <<http://kiteeseura.com/kiteentie>>
- Kiteen kaupunki (2020a). Ilmakuva vuodelta 1953.
- Kiteen kaupunki (2020b). Inventoitujen kohteiden rakennustiedot ja päivitettyt osoitetiedot.
- Kitee-Seura kotiseutuyhdistys (2020). Kiteentie. [viitattu 14.9.2020] <<http://kiteeseura.com/kiteentie>>
- Maanmittauslaitos (2020). Vanhat painetut kartat. Karttalehti 4231 ja 4232. [viitattu 15.9.2020] <<http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>>
- Museovirasto (2009). Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. Kyppi.fi tietokanta. [viitattu 15.9.2020] <http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2014>
- Rautiainen, Marianne (2003). Arvokasta Kiteellä. Kiteen kulttuuriympäristöohjelma.
- Museovirasto (2020). Inventoinnit ja selvitykset. Rakennettu kulttuuriympäristö. [viitattu 2.11.2020] <<https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennettu-kulttuuriymparisto>>
- Ropponen, Jari ja Koponen, Ismo (1982). Perinnealbumi Pohjois-Karjala I. Kiteen aikakirjat. Kiteen perinne kuvat. s. 455-552.

Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, Pohjois-Karjalan ympäristökeskus, Keski-Karjalan kunnat (2009). Pohjois-Karjalan rakennusperintöinventoinnin päivitys ja kohteiden arvottaminen, Keski-Karjala. Kesälahti, Kitee, Rääkkylä ja Tohmajärvi.

Pohjois-Karjalan maakuntaliitto (2014). Pohjois-Karjalan maakuntakaavan 3. vaihe, Maakuntakaavaselostuksen liite 1, Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt Pohjois-Karjalassa.

Suomen Ortodoksinen kirkko (2020). Pyhän Kolminaisuuden ja pyhän Nektarios Eginalaisen kirkko <https://www.ort.fi/pyhakot/pyhan-kolminaisuuden-ja-pyhan-nektarios-eginalaisen-kirkko>:

Taustakartat: © Maanmittauslaitos 2019. Avoimen tietoaaineiston käyttö lupa, CC 4.0 -lisenssi

5 Liitteet

1. Inventoinnin kohdekortit 1-24
2. Aiemmat inventointikohteet